

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W REGIONIE ZACHODNIOPOMORSKIM

Krzysztof Wiktorowski

Akademia Rolnicza w Szczecinie

Streszczenie. W artykule przedstawione zostały problemy restrukturyzacji rolnictwa w regionie zachodniopomorskim w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Proces ten wywołał wysokie ekologiczne, społeczne i ekonomiczne koszty. Celem badań jest określenie znaczenia kategorii wzrostu i rozwoju gospodarczego na tle procesów gospodarczych przebiegających w regionie na tle teoretycznych koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: rolnictwo, obszary wiejskie, rozwój zrównoważony, region zachodniopomorski, wzrost, rozwój

WSTĘP

W artykule przedstawiono problemy restrukturyzacji rolnictwa i obszarów wiejskich w okresie przechodzenia od gospodarki socjalistycznej do gospodarki rynkowej w regionie zachodniopomorskim. Proces ten wywołał wysokie ekologiczne, społeczne i ekonomiczne koszty dla rolnictwa i obszarów wiejskich. Celem pracy jest także przedstawienie kategorii wzrostu i rozwoju gospodarczego i ich znaczenia dla procesów gospodarczych przebiegających w regionie, a w szczególności dla realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w regionie. Rosnące znaczenie polityki regionalnej w gospodarce rynkowej skłania do badań nad aspektami tego. Wynika to, między innymi, z silnego przekonania, iż rozwój kraju, a w tym i regionu należy opierać na zasadzie subsydiarności, tj. przekazywania kompetencji i odpowiedzialności na możliwie najniższy szczebel wybieralnych władz publicznych. Samorządy polskich regionów (województw), powiatów i gmin stają obecnie przed coraz większymi problemami decyzyjnymi (problemami wyboru) wynikającymi z rozszerzenia demokracji, decentralizacji finansów publicznych i odpowiedzialności. Region staje się więc coraz ważniejszym dla społeczności lokalnych i regionalnych dobrem publicznym. W zależności od stosowanej polityki może on bowiem przyciągać lub zrażać potencjalnych inwestorów i innowatorów w zależności

od stopnia atrakcyjności i konkurencyjności jego przestrzeni gospodarczej, społecznej i środowiska naturalnego.

WZROST GOSPODARCZY A ROZWÓJ GOSPODARCZY W TEORII EKONOMII

Racjonalizacja działalności gospodarczej postępuje stopniowo wraz z rozwojem stunków towarowo-pięniężnych, czyli wypieraniem działalności zwyczajowo-tradycyjnej przez racjonalną działalność zarobkową. Ten uprawiany od wieków przez ekonomistów tradycyjny paradygmat rozumiał ekonomię jako naukę o społecznych prawach rządzących *produkcją, podziałem, wymianą i konsumpcją* materialnych środków zaspokajania potrzeb ludzkich. Według tego podejścia ekonomista uważa gospodarę za swoisty rodzaj doskonałej nie psującej się maszyny. Siłą napędową tej maszyny jest pieniądz, a wszystkie materiały i siła robocza podlegają tożsamości rachunkowej i uzasadnieniu ekonomicznemu czyli szeroko rozumianej racjonalności. Tradycyjny paradygmat traktuje więc gospodarę jako zbiór relacji pomiędzy: produkcją, inwestycjami, wymianą i konsumpcją wyrażanych w terminach pieniężnych i interesuje się głównie wyznaczeniem warunków dla maksymalizacji tych wielkości. Podstawowym celem gospodarowania człowieka jest bowiem ciągły wzrost produkcji i zysków: „*Jak dotychczas człowiek uważał, że zdolny jest przerobić świat stosownie do swoich planów, postawa jego w stosunku do przyrody [...] polegała ogólnie mówiąc, na maksymalizacji zysku ekonomicznego w najwyższym tempie*” [Simons 1979; Tobera 1981]. Ekonomia klasyczna jako jedyny *wskaźnik dobrobytu* przyjmowała dochód narodowy lub produkt globalny w ujęciu bezwzględnym lub na głowę mieszkańca. Wiemy jednak, że wskaźniki te nie odzwierciedlają w sobie marnotrawstwa i nieefektywności wykorzystania energii i surowców naturalnych. Charakterystyczne jest tutaj przekonanie o racjonalności ludzkiego działania sprowadzonego wyłącznie do spraw techniczno-ekonomicznych. Tradycyjny paradygmat ekonomii bazuje więc na scjentyzmie, a więc na przekonaniu, że teoretyczne i praktyczne możliwości nauki są nieograniczone, a tym samym wzrost gospodarczy jest teoretycznie również nieograniczony [Kośmicki 2004]. Wiąże się z tym antropocentryczny punkt widzenia, gdyż wyłącznie korzyść dla człowieka stanowi punkt odniesienia wobec wszystkich procesów i zjawisk w przyrodzie. Sprowadzenie myślenia ekonomicznego wyłącznie do kategorii *wzrostu gospodarczego* zdominowało polskich polityków i decydentów gospodarczych lat dziewięćdziesiątych i następnych. Ubocznym efektem tego sposobu myślenia było osiąganie wzrostu gospodarczego tylko w wybranych obszarach gospodarki lub rejonach kraju np. w Warszawie, pozostawiając poza nimi nie tylko całe sektory gospodarki i regiony, ale również całe grupy społeczne (wieś popegeerowska, podział na Polskę A i B). Zwiększając w ten sposób biedę, bezrobocie oraz inne negatywne zjawiska i patologie społeczne, jak choćby pijaństwo czy emigrację zarobkową młodego pokolenia. Tworzone metodą administracyjną strategie rozwojowe i programy działania mające na celu osiągnięcie stałego wzrostu gospodarczego nie uwzględniały kategorii *rozwoju gospodarczego*, który to rozwój nie jest jednoznacznie tożsamy ze wzrostem gospodarczym. Wzrost gospodarczy wyraża *krótkookresowe zmiany ilościowe* (statystycznie wyrażony przez przyrost produktu narodowego brutto – PNB lub produktu krajowego brutto – PKB,

najczęściej w skali jednego roku). Rozwój gospodarczy natomiast obejmuje *przemiany jakościowe* w gospodarce, których zaobserwowanie wymaga dłuższego czasu. Wiadomo, że tempo wzrostu gospodarczego zależne jest od potencjału ekonomicznego, poziomu rozwoju technologii i wiedzy. Teoria rozwoju gospodarczego ustala, co hamuje, a co pobudza wzrost gospodarczy. Stara się uchwycić czynniki, które decydują o zmianach podstawowych wielkości makroekonomicznych determinujących poziom rozwoju gospodarki. Do czynników *rozwoju gospodarczego* zaliczamy:

1. kapitał ludzki,
2. ziemia i surowce – odnawialne i nieodnawialne,
3. postęp techniczny,
4. inwestycje – czyli wzrost kapitału rzeczowego.

Oddziaływanie na dynamikę gospodarki należy do najważniejszych funkcji *polityki ekonomicznej* państwa. Zakres i formy stosowanych w tej dziedzinie przedsięwzięć podlegają stałej ewolucji. Chodzi tu z reguły o takie kształtowanie rozwoju gospodarczego, przy którym będzie zapewniona określona stopa wzrostu w warunkach pełnego lub możliwie wysokiego *poziomu zatrudnienia i zewnętrznej równowagi płatniczej*. Uważa się na ogół że polityka gospodarcza państwa powinna nie dopuszczać do załamań dynamiki produkcji i starać się o utrzymanie stałej stopy wzrostu w długich okresach [Kamerschen i in. 1991]. Wzrost gospodarczy jest więc procesem tworzenia i powiększania rzeczywistych rozmiarów społecznego produktu. Procesowi temu towarzyszą zmiany struktury produktu narodowego i całej gospodarki. *Wzrost gospodarczy oraz towarzyszące mu zmiany strukturalne określamy łącznie mianem rozwoju gospodarczego*. Wraz z rozwojem badań nad problemami wzrostu i rozwoju gospodarczego ekonomiści zauważyli, że nie sposób pominąć aspektów środowiskowych w ekonomii, czego wyrazem stała się koncepcja *zrównoważonego rozwoju (sustainable development)*. Koncepcja zrównoważonego rozwoju odegrała w drugiej połowie XX wieku znaczącą rolę w kształtowaniu sposobu myślenia o wzajemnych stosunkach pomiędzy społeczeństwem, gospodarką i zasobami środowiska przyrodniczego. Przyczyniła się ona do podejmowania poszukiwań związanych z określeniem miejsca człowieka w otaczającej go przyrodzie. Inne spojrzenie na miejsce człowieka w całym systemie biosfery uświadomiło społeczności ludzkiej konieczność dokonywania wielu przewartościowań przede wszystkim w odniesieniu do odnawialnych i nieodnawialnych zasobów środowiska przyrodniczego. Ekonomiści ciągle jeszcze prowadzą badania związane z doprecyzowaniem definicji zrównoważonego rozwoju, a także określeniem jego celów, instrumentów oraz uwarunkowań społecznych, ekonomicznych, gospodarczych i ekologicznych.

EKONOMICZNE ASPEKTY ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Problematyka zrównoważonego rozwoju gospodarczego pojawiła się w teorii ekonomii wraz z pracami Hermana Daly, który zakwestionował w swoich pracach paradygmat wyizolowanego środowiska społeczno-ekonomicznego i wprowadził ograniczenie ekonomiczne do mechanizmu gospodarki rynkowej [Spychański 2004]. Zaczątki takiego myślenia można znaleźć także już u klasyków ekonomii. Obecnie powszechnie uznaje się konieczność uwzględnienia efektów zewnętrznych działalności gospodarczej i realizo-

wania strategii ekologicznych przez przedsiębiorstwa, instytucje czy samorządy terytorialne. Degradacja środowiska przyrodniczego spowodowała zainteresowanie ekonomistów zależnościami, jakie zachodzą między eksploatacją i zanieczyszczeniem środowiska a wzrostem gospodarczym. Od początku lat siedemdziesiątych ekonomiści tworzą modele, za pomocą których poszukują ścieżki zrównoważonego i stabilnego rozwoju gospodarki z uwzględnieniem uwarunkowań ekologicznych. Według L. Robbinsa ekonomia jest nauką zajmującą się problemami alternatywnego wykorzystania różnych czynników wytwórczych, zawsze ograniczonych ilościowo i mających niejednakową produktywność. *Ekonomia środowiska* podjęła badanie ograniczoności szeroko rozumianych warunków ekologicznych, w jakich odbywa się proces gospodarowania. Dotyczy to ograniczoności [Lechwar 2006]:

1. podstawowych zasobów naturalnych i nośników energii niezbędnych do kontynuacji procesu wzrostu gospodarczego,
2. podstawowych komponentów środowiska decydujących o jego jakości,
3. dobra, jakim jest czyste środowisko, jego różnorodność genetyczna, gatunkowa i ekosystemowa.

Teoria ekonomii środowiska musi rozstrzygnąć więc problemy wyboru. Ułatwiają to: analiza optymalizacyjna ekologicznych uwarunkowań współczesnego wzrostu społeczno-gospodarczego, analiza entropijno-ekologiczna oraz prawo zachowania masy. Kategoria rozwoju zrównoważonego (rozwoju trwałego) stanowi dziś nieodłączny element nie tylko polityki ekologicznej i polityki społeczno-ekonomicznej, lecz także różnych strategii rozwoju społeczno-gospodarczego na poszczególnych szczeblach odpowiedzialności i zarządzania. Pojęcie to dziś zdobywa taką samą popularność jak dekadę wcześniej pojęcia "ekologia" i "ekologiczny", że niekiedy trudno ocenić, czy mamy do czynienia z realną kategorią naukową, czy też tylko z chwytem marketingowym. Rozwój zrównoważony zawiera w sobie bardzo zróżnicowane komponenty od ekologicznych i fizycznych poprzez ekonomiczne aż do politycznych, społecznych i etycznych. Istnienie ponad kilkudziesięciu definicji i interpretacji rozwoju zrównoważonego stanowi zatem istotny problem poznawczy i praktyczny, ponieważ może być on rozumiany i interpretowany na wiele sposobów a realizowane polityki i strategie rozwoju mogą zawierać różne treści i zakres. W tej sytuacji ważne jest spojrzenie na rozwój zrównoważony z punktu widzenia nauk ekonomicznych oraz ocena możliwości ich wkładu do tworzenia i wdrożenia instrumentów ekonomicznych nie tylko na poziomie makroekonomicznym (gospodarka narodowa, społeczeństwo), mezoekonomicznym (region, sektor), ale i mikroekonomicznym (przedsiębiorstwa, samorządy lokalne).

Koncepcja zrównoważonego rozwoju zakłada równowagę pomiędzy trzema podstawowymi czynnikami ludzkiej cywilizacji: gospodarką, społeczeństwem i środowiskiem naturalnym.

Elementem spinającym tę koncepcję w jednolitą całość jest idea „jakości” i „ciągłego doskonalenia” rozumiana tutaj jako: jakość życia, jakość środowiska, jakość państwa, jakość organizacji. Zadaniem człowieka jest znalezienie złotego środka, punktu równowagi pomiędzy tymi trzema aspektami jego istnienia, od których jest całkowicie zależny. Brak równowagi w tych trzech aspektach prowadzi do dysharmonii, a ta bezpośrednio prowadzi to recesji gospodarczych, pauperyzacji, patologii społecznych, chorób cywilizacyjnych czy degradacji środowiska przyrodniczego.

ROLNICTWO I OBSZARY WIEJSKIE REGIONU ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Region zachodniopomorski powstały z połączenia dwóch pełnych województw (szczecińskiego i koszalińskiego) oraz części trzech innych województw (gorzowskiego, pilskiego i słupskiego) choć przestrzennie dość jednolity, nie jest jednorodny gospodarczo. Województwo zachodniopomorskie, będące jednym z 16 polskich regionów nie zajmuje obecnie czołowego miejsca zarówno pod względem rozwoju gospodarczego, jak i poziomu innowacyjności. Problemem regionu jest nierównomierne rozmieszczenie zasobów gospodarczych. Wysoko uprzemysłowione są tylko 2 aglomeracje miejskie: Szczecin i Koszalin oraz trzy powiaty otaczające Szczecin, są to: Police, Gryfino, Goleniów. Południowa i wschodnia część regionu charakteryzuje się natomiast bardzo niskim stopniem uprzemysłowienia i stagnacją gospodarczą. Stan taki jest efektem braku alternatywnych rozwiązań rozwojowych w „*popegerowskich*” obszarach regionu. Należy jednakże zauważyć iż struktura agrarna regionu jest jednak potencjalnie korzystna i może być szansą na dynamiczny rozwój rolnictwa w regionie zachodniopomorskim. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w województwie zachodniopomorskim wynosi obecnie około 24 hektary i jest około 4 razy większa od średniej krajowej. Odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie jest około dwukrotnie niższy od średniej krajowej. Pomimo tej korzystnej sytuacji obecnie w województwie zachodniopomorskim występuje niedobór produkcji surowców i wyrobów spożywczych w stosunku do poziomu konsumpcji w regionie. Znaczna część artykułów spożywczych, takich jak mleko czy przetwory mięsne jest sprowadzana, pomimo tego, że region posiada dogodne warunki i odpowiednie zasoby, aby je produkować na miejscu.

Na obszarze regionu zachodniopomorskiego na przestrzeni ostatnich dziewiętnastu lat (1989–2008) zaszły istotne przekształcenia, które w zasadniczy sposób zmieniły nie tylko strukturę rolnictwa, ale również wpłynęły zasadniczo na rolę i miejsce obszarów wiejskich w gospodarce regionu. Te procesy gospodarcze miały też istotny wpływ na pojawienie się nowych zjawisk jak: bezrobocie czy prywatne gospodarstwa wielkotowarowe. W wyniku likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR), które dominowały w strukturze gospodarki rolnej regionu, podjętej na podstawie decyzji administracyjnej (Ustawa z dnia 19 października 1991 roku), w wyniku powstałego w ten sposób masowego bezrobocia, parytet dochodów ludności wiejskiej w stosunku do ludności miejskiej zmniejszył się o około 50%. Należy przy tym nadmienić, że PGR-y posiadały w momencie rozpoczęcia transformacji gospodarczej ponad 80% zasobów ziemi w województwie. W skali całego kraju problem ten nie był znaczący, gdyż dotyczył jedynie 18,8% zasobów użytków rolnych, przy występującej jednoczesnej nadprodukcji żywności w kraju. Według ówczesnych decydentów politycznych i doradców ekonomicznych związanych z kręgiem polskich liberałów przy rozpatrywaniu decyzji o kierunkach restrukturyzacji sektora rolniczego nie stanowiło to bariery rozwojowej produkcji rolnej jak i samego rolnictwa [Malicki, Dreszczyk 2007]. „...Żaden kraj demokracji ludowej nie dokonał likwidacji PGR przez doprowadzenie ich do bankructwa. Uczyniła to tylko Polska. Inne kraje przekształciły PGR w spółki i ocaliły w ten sposób nagromadzony majątek. Natomiast w Polsce, likwidacja PGR wyłączyła co najmniej połowę majątku produkcyjnego, którego całość posiadała wartość szacowaną na około 17 mld dolarów. PGR-y o uniwersalnej

produkcji, przekształcono w gospodarstwa dzierżawne o monokulturze zbożowej. Niemal wszystko, co służyło produkcji zwierzęcej stało się zbędne (...). W 1989 roku PGR-y zatrudniały 594,7 tys. pracowników, tj. 13 osób na 100 ha UR. Po 3-4 latach transformacji, gdy utworzona na podstawie ustawy z 19 października 1991 roku Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa przejmowała zbankrutowane już z reguły PGR-y, liczba zatrudnionych w PGR zmalała do 192,6 tys. osób, tj. 5,9 osób na 100 ha UR. PGR-y poniosły więc ekonomiczną klęskę zanim zostały przejęte przez Agencję, która zajmowała się już tylko masą upadłościową” [Michna 2005].

Tereny wiejskie województwa zachodniopomorskiego są zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju ekonomicznego, m.in. ze względu na występowanie stref przyrodniczych i funkcjonalnych – nadmorskiej, pojeziernej, przygranicznej – gdzie występują dogodne warunki do rozwoju pozarolniczych dziedzin gospodarki. Przeważają jednak obszary recesji gospodarczej, wysokiego bezrobocia i znacznego zubożenia ludności. Poza obszarem nadmorskim (głównie gminy: Rewal, Kołobrzeg, Mielno, Międzyzdroje, Świnoujście) i obszarem aglomeracji szczecińskiej, tereny te na ogół charakteryzują się niskim poziomem rozwoju gospodarczego, wysokim bezrobociem, stagnacją produkcji rolnej, brakami w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, społeczną i usługi. Szacuje się, iż około 40% ludności na terenach wiejskich województwa żyje na granicy minimum socjalnego, a 15% na granicy ubóstwa. Produkcję rolną prowadzi około 71 tysięcy gospodarstw rolnych (w tym 41,5 tysięcy gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha). Na koniec 2004 roku sektor publiczny władał 1,7 mln ha (75,1% powierzchni ogólnej), w tym 595,8 tys. ha użytków rolnych (53,7% ogółu użytków), zaś sektor prywatny władał 569,4 tys. ha (24,9% powierzchni ogólnej), w tym 514,2 ha użytków rolnych (46,3% ogółu użytków [Malicki, Dreszczyk 2007]). W strukturze własnościowej ziemi obszarów wiejskich województwa dominującą rolę odgrywa w dalszym ciągu Skarb Państwa reprezentowany przez Agencję Nieruchomości Rolnych – ANR, którego udział wynosi 71,7%. W ostatnich dziesięciu latach w strukturze agrarnej regionu zaszły bardzo istotne zmiany ilościowe i jakościowe – zwiększyła się liczba gospodarstw małych o powierzchni 1-5 ha oraz dużych powyżej 50 ha. Wraz z tworzeniem się coraz silniejszych ekonomicznie średnich i dużych gospodarstw rolnych o dominującym poziomym kierunku produkcji, powstają także gospodarstwa specjalistyczne: drobiarskie, warzywnicze, ogrodnicze, szkółkarskie, rybackie oraz zajmujące się przetwórstwem rolno-spożywczym.

PODSUMOWANIE

Mając na uwadze przedstawione wyżej dane liczbowe i charakterystykę sytuacji ekonomicznej i organizacyjnej w rolnictwie i na obszarach wiejskich w województwie zachodniopomorskim oraz nakreślone na ich tle perspektywy rozwojowe produkcji roślinnej, można uznać, że wskazują one racjonalne kierunki i tendencje wobec zmieniających się uwarunkowań i realiów w rolnictwie. W oparciu o dane renomowanych ośrodków badawczych przyszedł kształt rolnictwa regionu oraz jego możliwości rozwoju formułuje się poprzez następujące przesłanki strategiczne:

- 1) w okresie transformacji gospodarczej dominującą siłą w rolnictwie regionu stały się średnie i duże gospodarstwa wysokotowarowe i wielkotowarowe,
- 2) potencjał produkcyjny rolnictwa zachodniopomorskiego nie jest w pełni wykorzystywany, co stwarza możliwość intensyfikacji i znacznego wzrostu wyników produkcyjnych,
- 3) sukcesywnie powiększany jest obszar gospodarstw liczących się w produkcji towarowej,
- 4) warunki techniczno-organizacyjne pozwalają na szerokie stosowanie zdobyczy nauki i postępu, w realizacji procesu rozwoju produkcji roślinnej,
- 5) istniejące uwarunkowania produkcyjno-rolnicze umożliwiają nadal wysoką produktywność rolnictwa zachodniopomorskiego,
- 6) należy umożliwić powiększanie przez rolników gospodarstw małych i średnich o powierzchni od 50-300 ha
- 7) należy wspierać specjalizację produkcji zwierzęcej i przetwórstwo –rolno spożywcze w ramach gospodarstw.
- 8) pojawiające się w regionie tendencje rozwoju przetwórstwa rzepaku i żyta na biopaliwa urealnijają potencjalne kierunki produkcji,

Z drugiej strony przy opracowywaniu dokumentów programowych władze wszystkich szczebli powinny brać pod uwagę przedstawione wyżej zależności pomiędzy wzrostem i rozwojem gospodarczym na tle realizacji strategii zrównoważonego rozwoju regionu zachodniopomorskiego, gdyż jak wynika z danych liczbowych przedstawionych w drugiej części artykułu rolnictwa i rozwój obszarów wiejskich w regionie jest bardzo nierównomierny, co uniemożliwia skuteczne i kompleksowe wdrożenie koncepcji zrównoważonego rozwoju regionu.

PIŚMIENNICTWO

- Malicki M., Dreszczyk E., Rolnictwo i obszary wiejskie regionu zachodniopomorskiego w świetle zasad zrównoważonego rozwoju., w: Identyfikacja regionalnych i lokalnych uwarunkowań zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 456/2007, Szczecin 2007.
- Michna W.: Polska polityka rolna i rozwoju wsi w warunkach wdrażania wspólnej polityki rolnej, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 2005.
- Kamerschen D.R., McKenzie R.B., C Nardinelli C.: *Ekonomia*, Fundacja Gospodarcza NSZZ Solidarność, Gdańsk 1991.
- Kośmicki E., Współczesny rozwój ekonomii ekologicznej a założenia teoretyczne ekonomii Oskara Langego., W: *Twórczość naukowa Oskara Langego i jej znaczenie w teorii ekonomii*, red. naukowy G. Musiał, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice, 2004.
- Lechwar M., Ład instytucjonalny podstawą zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, Prace Naukowe nr 38, Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa, Warszawa, 2006.
- Simons J.G. *Ekologia zasobów naturalnych*, Warszawa 1979, s.61., Por. też P. Tobera: Świadomość ekologiczna i jej uwarunkowania „AURA” 1981, nr 7.
- Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, 1999, *Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego*”. Projekt założeń i kierunków rozwoju regionalnego do roku 2015, Szczecin.

- Wiktorowski K., Turystyka i ekologia w gospodarce wolnorynkowej - Ekostrategie w zarządzaniu firmą, Akademia Rolnicza, Szczecin, 2004
- Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego, 2006, Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2007–2013, Szczecin.
- ZARR S.A., 2005, Regionalna Strategia innowacyjności województwa zachodniopomorskiego, Szczecin.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN WESTPOMERANIAN REGION

Abstract. In the article there is presented a problem of the restructuring the agriculture in the moment of passing Poland to path of the market economy. That process has been paid with the huge, ecological, social and economic cost in region. The subject of this publication is also show meaningless class up growth and economical evolution including farming process declining in region province Zachodniopomorskiego and realization idea equable evolution.

Key words: agriculture, rural areas, sustainable development, westpomeranian region, increase economy, development economy

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 18.12.2008